

Etnische verschillen in attitudes ten aanzien van homoseksualiteit
Gender-rol Conservatisme & Religieuze Identiteit als Mediatoren

Suzanne van Meeuwen, 3500179

Begeleidend docent: dr. G.W.J.M. Stevens

Universiteit Utrecht

Faculteit Sociale Wetenschappen

Master Jeugdstudies

Studiejaar 2013 – 2014

16 juni 2014

Aantal woorden: 5799

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

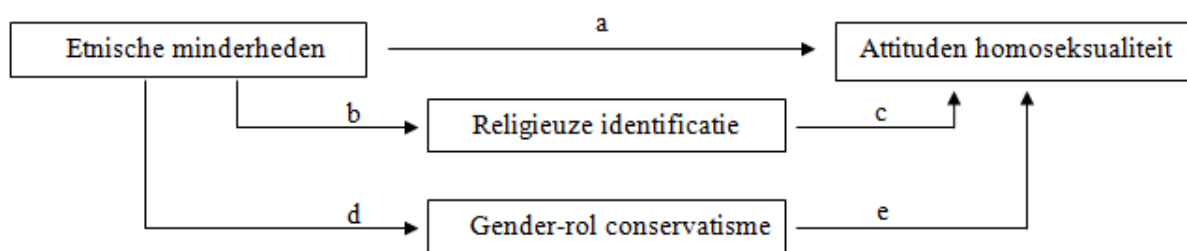
Abstract

Allochtone jongeren zijn negatief over homoseksualiteit, zo heerst het beeld in de publieke opinie hoewel vanuit de wetenschap dit beeld nauwelijks is onderzocht. In dit onderzoek is daarom nagegaan in hoeverre etnische groepen verschillen in homoattituden en is bestudeerd of hoge religieuze identiteit en gender-rol conservatisme etnische verschillen in homoattituden konden verklaren. Gebruik makend van data van het Nederlandse *Health Behaviour School-Aged Children* onderzoek (HBSC-2009) zijn middelbare scholieren (N=3303) in Nederland onderzocht. Resultaten wezen uit dat zowel Marokkaans-Nederlandse als Turks-Nederlandse jongeren negatiever waren dan Nederlandse jongeren ten aanzien van *homoseksualiteit*, *homo's* en *lesbiennes*. Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren bleken juist positiever ten aanzien van *homoseksualiteit* en *lesbiennes*. Hoewel religieuze identiteit en traditionele gender-rollen beiden gerelateerd waren aan negatieve homoattituden, bood slechts religieuze identiteit een verklaring voor de verschillen tussen enerzijds Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren en anderzijds Nederlandse jongeren. Tot slot konden positieve attituden ten aanzien van *homoseksualiteit* en *lesbiennes* bij Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren een verklaring bieden voor de inder conservatieve gender-rol attituden van deze groep in vergelijking met Nederlanders. Deze bevindingen dragen bij aan een uitbreiding van bestaande literatuur over etnische verschillen in homoattituden en bieden mogelijkheden tot aanpassingen van programma's gericht op de bevordering van homo acceptatie bij jongeren, door de focus meer op religieuze identiteit te leggen dan op het aanpakken van traditionele gender-rol opvattingen.

Introductie

Nederland is een voorloper in Europa op het gebied van sociale acceptatie van homoseksualiteit. In vergelijking met andere Europese landen blijken inwoners in Nederland samen met de Scandinavische landen het minst negatief over homoseksualiteit. Zo antwoordt slechts zes procent van de Nederlanders ‘ja’ op de vraag: *Ik zou geen homoseksuele buurman of vrouw willen hebben*, terwijl dit in bijvoorbeeld Roemenië geldt voor 65.2 procent van de bevolking (Štulhofer & Rimac, 2009). Ook wettelijk gezien blijkt Nederland vooruitstrevend wanneer in 2001, als eerste land van Europa, homoseksuele stellen de mogelijkheid krijgen te trouwen. Toch is ook in Nederland geen sprake van volledige acceptatie van homoseksuelen, met name onder de jeugd. Uit Nederlands onderzoek onder jongeren kwam naar voren dat 51 procent van de Nederlandse jongens en 25 procent van de meisjes het afkeurt als twee jongens elkaar zoenen in het openbaar. Twaalf procent van de jongens gaf bovendien aan een vriendschap te zullen verbreken wanneer een beste vriend(in) homo zou zijn (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005).

Onder meer vanwege het sociale stigma van homoseksuelen, zich uitend in discriminatie, pesterijen en intimidatie, lopen homoseksuelen een groter risico op het ontwikkelen van gezondheidsproblemen, mentale problemen en depressieve gevoelens (Kuyper & Fokkema, 2011; Gilman et al., 2001, Rivers, 2001, Meyer, 2003, Herek; 1989). Juist vanwege de ernst van de gevolgen van homonegativiteit is het van belang meer inzicht te krijgen in de attituden ten aanzien van *homoseksualiteit, homo's* en *lesbiennes*. De focus in dit onderzoek ligt daarbij op verschillen tussen adolescenten afkomstig uit etnische groepen, omdat attituden ten aanzien van homoseksualiteit met name tijdens de (vroege) adolescentie worden gevormd (Alfieri, Ruble & Higgins, 1996) en tevens verondersteld wordt dat de traditionele ideeën van niet-westerse immigranten niet overeenkomen met acceptatie van homoseksualiteit (Mepschen, Duyvendak & Tonkens, 2010; Štulhofer et al., 2009). Bovendien wordt in het huidige onderzoek gekeken naar gender-rol conservatisme en religieuze identiteit als mogelijke verklaringen voor verschillen tussen de etnische groepen (zie figuur 1).

Figuur 1. Visuele weergave van de verwachte relatie tussen etnische minderheden met attitudes ten aanzien van homoseksualiteit. Religieuze identificatie en Gender-rol conservatisme als mediators

Etnische verschillen

Veelvoudig zijn in de literatuur verschillen gevonden in homoattituden tussen verscheidene etnische groepen (Lewis, 2003; Keuzenkamp & Bos, 2007; Hooghe, Quintelier, Claes, Dejaeghere, & Harrell, 2007; Van San & De Boom, 2006). In de Verenigde Staten lieten volwassenen van Afrikaanse afkomst meer negativiteit naar homoseksuelen zien dan Europese Amerikanen (Lewis, 2003). Ook onder Belgische jeugd is gevonden dat jongeren van allochtone afkomst meer negatieve attitudes jegens homoseksuelen hadden dan autochtonen (Hooghe, et al., 2007). In Nederland werden onder eerste en tweede generatie migranten uit Turkije en Marokko negatievere attitudes ten aanzien van homoseksualiteit gevonden in vergelijking met Nederlandse participanten (Keuzenkamp et al., 2007). Het enige Nederlandse onderzoek onder jongeren (N= 229, M=11,5 jaar) bracht naar voren dat niet-westerse kinderen vaker aangaven het vies te vinden wanneer twee mannen of vrouwen met elkaar zouden zoenen dan kinderen met een westerse achtergrond (Bos, Picavet & Sandfort 2012). In dit laatste onderzoek werd echter geen onderscheid gemaakt tussen verschillende etnische groepen.

Onderzoek naar Nederlandse jongeren van verschillende etnische groepen is beperkt en vraagt om uitbreiding. In overeenstemming met Bos, et al. (2012) wordt verwacht dat allochtone jongeren negatievere attitudes hebben ten aanzien van homoseksualiteit in vergelijking met Nederlandse jongeren.

Zoals in figuur 1 te zien is, zal worden gekeken of religieuze identiteit en gender-rol conservatisme etnische verschillen in homoattituden kunnen verklaren. In het huidige onderzoek zal onderscheid worden gemaakt tussen het meten van attitudes ten aanzien van *homoseksualiteit* in het algemeen en tussen attitudes ten aanzien van *homo's* en *lesbiennes* vanwege de algemene tendens die zichtbaar is in de literatuur dat lesbiennes positiever worden beoordeeld dan homoseksuele mannen (de Graaf et al., 2005; Herek, 2002; Keuzenkamp et al., 2007; Kuyper & Bakker, 2006).

Religieuze identificatie

Voor het verklaren van etnische verschillen in homoattituden lijkt religie een belangrijke factor. Allereerst lijkt er in Nederland sprake van etnische verschillen in religieuze identificatie. Allochtonen lijken meer geneigd religieuze diensten bij te wonen en een hogere mate van religieuze identiteit (waarde die iemand hecht aan zijn of haar religie) te tonen in vergelijking met religieuze autochtonen (Hooghe, Claes, Harell, Quintelier & Dejaeghere, 2010) Met name moslims bleken een hoge mate van religieuze identiteit te hebben in

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

vergelijking met andere religieuze groepen (Hooghe, et al., 2010).

Ook zijn er veel empirische en theoretische aanwijzingen voor een relatie tussen religieuze denominatie en identificatie en negatieve homoattituden. Binnen veel religieuze stromingen wordt homoseksualiteit gezien als een tegennatuurlijk fenomeen en worden bepaalde religieuze geschriften geïnterpreteerd als afwijzend ten aanzien van homoseksueel gedrag (Yip, 2005). Homoseksualiteit wordt vaak gezien als ‘zonde’ of ‘haram’ (onrein/verboden) (Hooghe, et al., 2010; Jamal, 2001). Binnen de Islam wordt daarbij vaak verondersteld dat Allah mensen niet als homoseksueel op aarde zet, wat impliceert dat een homoseksualiteit een keuze is (Smerecnik, Schaalma, Gerjo, Meijer & Poelman, 2010). In lijn met het voorafgaande, heeft onderzoek aangetoond dat religieuze individuen minder tolerant zijn over homoseksuelen dan niet-religieuzen (Olson et al., 2006; Adamczyk & Pitt, 2009; Rowatt, 2006; Schulte & Battle, 2004). Enige nuancering is echter van toepassing vanwege verschillen tussen verscheidene denominaties. Attituden over homoseksualiteit van (conservatieve) protestanten en moslims waren negatiever dan attituden van katholieken, joden, hindoes of boeddhisten (Adamczyk et al., 2009). Ook Van den Akker, Van der Ploeg en Scheepers (2012) vonden dat moslims homoseksualiteit meer afkeurden dan individuen met een andere religie.

Hoewel religieuze denominatie, zoals hierboven benoemd, samenhangt met negatieve homoattituden, blijkt religieuze identiteit, de waarde die men hecht aan zijn of haar religieuze denominatie, sterker gerelateerd is homoattituden. Het onderzoek van Adamczyk en collega's (2009) bracht naar voren dat individuen met een hoge religieuze identiteit meer negatieve attituden hadden ten aanzien van homoseksualiteit dan religieuzen met een lage religieuze identificatie (wanneer werd gecontroleerd voor religieuze denominatie). Ook uit onderzoek van Hooghe en collega's (2010) bleek dat individuen, ongeacht religieuze overtuiging, met een hoge religieuze identificatie, meer intolerantie voor homoseksualiteit toonden in vergelijking met de individuen lage religieuze identificatie.

Of religieuze identiteit verschillen tussen etnische groepen kan medieren is niet eerder in Nederland onderzocht. In de VS lijkt hier wel bewijs voor te zijn gevonden. Nierman Nierman, Thompson, Bryan, en Mahaffey, (2007) vonden etnische verschillen tussen Afrikaans Amerikaanse en Europese Amerikaanse psychologie studenten betreft attituden ten aanzien van homoseksualiteit. Deze verdwenen wanneer rekening werd gehouden met religieuze attituden. Ook in onderzoek van Schulte en collega's (2004) bleken religieuze attituden verklaring te bieden voor etnische verschillen homoattituden.

Kortom wordt duidelijk dat een hoge religieuze identificatie vaak gerelateerd is aan

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

negatieve homoattituden (Adamczyk, et al., 2009) en lijken allochtonen, met name moslims, meer waarde te hechten aan hun religie dan autochtonen (Hooghe, et al., 2010). Op basis van bovenstaande literatuur wordt verwacht dat religieuze Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse jongeren vanwege hun hogere religieuze identificatie in vergelijking met Nederlandse jongeren, negatiever zullen zijn over homoseksualiteit dan religieuze Nederlandse jongeren. Van religieuze Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren wordt eveneens verwacht dat ze een hogere religieuze identificatie zullen hebben in vergelijking met Nederlandse jongeren, hoewel in minder sterke mate dan Turks- en Marokkaans-Nederlandse jongeren, en daarom eveneens negatiever zijn over homoseksualiteit dan Nederlandse jongeren.

Gender-rol conservatisme

Hoewel religieuze identificatie de belangrijkste factor lijkt in het verklaren van verschillen tussen etnische groepen in homoacceptatie, speelt ook het gender-rol attitude systeem een grote rol in het vormen van attituden ten aanzien van homoseksualiteit. Tevens lijkt in Nederland sprake van etnische verschillen in deze gender-rol opvattingen (Nierman, et al., 2007; Bos et al., 2012).

Het culturele gender-rol attitude systeem omvat factoren als stereotypen en attituden over gepaste rollen voor mannen en vrouwen (Whitley, 2001). Individuen met conservatieve opvattingen over gender-rollen zien vrouwen verantwoordelijk voor het huishouden, het opvoeden van de kinderen en het onderhouden van sociale relaties terwijl mannen voornamelijk voor de financiële ondersteuning van het gezin moeten zorgen (Van de Vijver, 2007). Moderne opvattingen over gender-rollen zien mannen en vrouwen meer gelijk in hun rollen.

Ten eerste lijken etnische groepen te verschillen in hun mate van gender-rol opvattingen. Allochtone jongeren of hun ouders zijn vaak afkomstig uit landen waar gender-rollen conservatiever zijn dan in Nederland (Inglehart & Norris, 2003; Röder, 2011). Bos en collega's (2012) vonden inderdaad dat niet-westerse kinderen in Nederland meer druk ervoeren van ouders om traditionele gender-normen te uiten dan Nederlandse kinderen. Ook van de Vijver (2007) vond dat Marokkaans-Nederlandse individuen het meest traditionele gender-rollen uitten, gevolgd door Turks-Nederlandse, Surinaams/Antilliaans-Nederlandse en tot slot Nederlandse jongeren. Voor Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren is echter geen eenduidig beeld gevonden in de literatuur. In tegenstelling tot wat van de Vijver (2007) vond, is gebleken dat tweede generatie Surinaams/Antilliaans-Nederlandse individuen juist

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

minder conservatief waren in hun gender-rol attitudes dan Nederlanders (Arends-Tóth & Van de Vijver, 2009). Zij verklaarden dit aan de hand van de matrifocale natuur van Afrikaanse-Caribische huishoudens. Matrifocaliteit verwijst naar het complexe familiesysteem waar vrouwen in hun centrale en autoritatieve rol als moeder en kostwinner relatief onafhankelijk zijn van mannen (Smith, 2001 zoals in Bertens, 2008).

Ten tweede zijn aanwijzingen vanuit de empirie en theorie gevonden voor een relatie tussen traditionele gender-rol opvattingen en homoattituden. In het algemeen worden individuen, die gedragingen vertonen behorend tot het andere geslacht, negatief beoordeeld. Individuen die conservatieve attitudes hebben lijken gender-norm overschrijdend (homoseksueel) gedrag nog strenger af te keuren dan individuen met meer moderne opvattingen, vanwege de tegenstrijdigheid van dit gedrag met traditionele opvattingen over masculiniteit en vrouwelijkheid (Laner & Laner, 1980). Kite en Whitley (1998) beargumenteerde daarom dat individuen met traditionele opvattingen over gender-rollen meer geneigd zouden zijn zich negatief te uiten over homoseksueel gedrag. Deze veronderstelling blijkt te worden bevestigd in de literatuur (Kerns en Fine, 1994; McVeigh & Diaz 2009; Nierman et al., 2007; Whitley, 2001). Voornamelijk jongeren bleken hard te reageren op individuen die zich niet volgens traditionele gender-normen gedroegen (Lobel, 1994). Zo bleek dat Belgische jongeren tussen de 18 en 21 jaar met traditionele gender-rol overtuigingen zich negatiever uitlieten over homo's en lesbiennes dan jongeren met minder traditionele attitudes (Hooghe en Meeus, 2012).

Of traditionele gender-rol opvattingen de etnische verschillen in homoattituden kunnen verklaren is slechts eenmaal eerder onderzocht in Nederland (Bos et al., 2012). Resultaten lieten zien dat het feit dat niet-westerse kinderen in Nederland meer druk ervoeren van ouders om traditionele gender-normen te uiten, deels kon verklaren waarom niet-westerse kinderen negatiever waren over homoseksualiteit dan Nederlandse kinderen. In dit onderzoek werd echter geen onderscheid gemaakt tussen verschillende etnische groepen.

Kortom wordt verwacht dat Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren meer traditionele gender-rol opvattingen hebben en dit kan verklaren waarom zij negatiever zijn over homoseksualiteit dan Nederlandse jongeren. Voor Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren is geen eenduidigheid gevonden maar afgaand op onderzoek van Bos en collega's (2012) en van de Vijver (2007), wordt verwacht dat zij conservatiever zullen zijn in hun gender-rol opvattingen dan Nederlandse jongeren en dit de reden is waarom zij meer negatieve homoattituden uiten.

Methode

De dataset die is gebruikt in dit onderzoek is afkomstig van het *Health Behaviour in School-aged Children (HBSC)* onderzoek uit 2009 (Van Dorsselaer et al., 2010). Sinds 2001 neemt Nederland deel aan dit internationale onderzoek dat elke vier jaar het welbevinden van Nederlandse scholieren meet aan de hand van vragenlijsten. Het HBSC-2009 is uitgevoerd door de Universiteit Utrecht, het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en het Trimbos instituut.

Procedure

De participanten zijn afkomstig van scholen die door middel van een gestratificeerde aselechte clustersteekproef zijn geselecteerd. Regulier onderwijs op schoolniveau VMBO basis- en kaderberoepsgerichte leerweg, VMBO gemengde en theoretische leerweg, HAVO en VWO, kwam in aanmerking. Van de 162 benaderde middelbare scholen werden 143 scholen geschikt bevonden om te participeren. Van deze scholen bleken er 68 bereid deel te nemen aan het onderzoek. Ouders van de participanten zijn vooraf op de hoogte gesteld en konden eventuele bezwaren indienen. Ook de leerlingen zijn van te voren geïnformeerd over het doel en de anonimiteit van het onderzoek. In totaal hebben 5734 leerlingen de vragenlijsten ingevuld uit 264 klassen en bleken,. Vragenlijsten die onvoldoende of onbetrouwbaar waren, of missende waarde hadden op de responsvariabelen zijn verwijderd. Ook participanten die de antwoordmogelijkheid ‘nooit over nagedacht’ hadden aangevinkt bij responsvariabelen zijn niet meegenomen in de analyse. Uiteindelijk bleken 3303 vragenlijsten bruikbaar voor het huidige onderzoek.

Participanten

Na de opschoning van de dataset betrof de uiteindelijke steekproef 3304 jongeren uit de eerste vier jaren van het voortgezet onderwijs (leeftijd tussen de twaalf en zestien jaar) van wie 2406 religieus bleken. De steekproef bestond verder voor 80% uit Nederlanders, 4% Marokkaans-Nederlandse, 3% Turks-Nederlandse, 3% Surinaams-Nederlandse en 1% Antilliaans-Nederlandse jongeren. De overige 10% behoorde tot de groep ‘overig’ en zijn niet meegenomen in het onderzoek. In de steekproef bleek de verdeling jongens/meisjes voor de etnische groepen gelijk ($\chi^2(1, N= 3304) = 0.052, p= .99$). Nederlanders bleken vaker in hoge schoolniveaus vertegenwoordigd dan Surinaams/Antilliaans-Nederlandse, Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren en bleken Nederlanders vaker in de hoge groep van gezinswelvaart te zitten in vergelijking met de andere etnische groepen ($\chi^2(2, N= 3304) = 243.34, p= .00$).

Meetinstrumenten

Etnische afkomst

Conform de methodiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is etniciteit bepaald op basis van het geboorteland van de participant en de herkomst van de vader en moeder. Wanneer de participant en één of beide ouders in het buitenland is geboren, is het geboorteland van de participant bepalend geweest. Bij participanten die in Nederland zijn geboren maar beide ouders niet, is het geboorteland van de moeder bepalend geweest. Tot slot zijn individuen tot de Nederlandse groep gerekend wanneer zij zelf niet maar beide ouders wel in Nederland waren geboren.

Gezinswelvaart

Middels de *Family Affluence Scale* (FAS), bestaande uit 5 items, is gezinswelvaart uitgevraagd (Currie, et al., 2008). Aan de jongeren zijn de volgende vragen gesteld: Heb je een eigen slaapkamer (ja of nee), heeft jou gezin een auto (nee, ja, 2 of meer), hoe vaak ben je met het gezin op vakantie geweest in de afgelopen twaalf maanden ('helemaal niet' tot 'meer dan 3 keer'), hoeveel computers bezitten jullie thuis (geen, 1 of meer dan 2), en hoe denk je dat jou gezin is ('helemaal niet rijk tot 'heel rijk'). Vervolgens zijn scores opgeteld en hergecodeerd in laag, midden, hoge gezinswelvaart. Volgens onderzoek van Boyce, Torsheim, Currie & Zambon (2006) is de FAS een betrouwbare schaal en met externe validiteit.

Homoseksualiteit

Attituden ten aanzien van homo's en lesbiennes zijn los van elkaar uitgevraagd aan de hand van een schaal ontwikkeld door De Graaf, et al. (2005) en zoals gebruikt in onderzoek van Bos et al., (2012). 'Ik vind het vies als twee jongens met elkaar zoenen', 'Ik vind het vies als twee meisjes met elkaar zoenen'.

Attituden ten aanzien van homoseksualiteit bestaat uit de samenvoeging van de twee bovenstaande vragen en de vraag: 'Homoseksuele jongens en lesbische meiden mogen tot mijn vrienden/vriendinnen behoren'. Antwoord op 5-punt Likert schaal was mogelijk op de vragen van 'helemaal mee eens' tot 'helemaal niet mee eens'. Tevens konden ze de antwoordmogelijkheid 'nooit over nagedacht' aankruisen. De schaal had een Cronbach's alpha van $r = .677$. Een hoge score op deze schaal betekent meer tolerantie voor homoseksualiteit.

Religie

Religieuze denominatie is gemeten aan de hand van de vraag: ‘Ben je gelovig opgevoegd?’ met als antwoordmogelijkheden: ‘Ja, Rooms-Katholiek, Ja, Protestant (zoals Hervormd of Gereformeerd), Ja, Islamitisch, Ja, anders namelijk...’ en tot slot ‘Nee, niet gelovig opgevoed’. *Religieuze identiteit* is gemeten met de vraag: ‘Hoe belangrijk is het geloof voor je?’. Vijf antwoordmogelijkheden zijn aangeboden: ‘Ik word niet opgevoed met een bepaald geloof’, ‘Heel belangrijk’, ‘Een beetje belangrijk’, ‘Niet zo belangrijk’ en ‘Helemaal niet belangrijk’.

Gender-rol conservatisme

Drie vragen zijn samengevoegd om gender-rol conservatisme te kunnen meten: ‘Mannen en vrouwen moeten evenveel doen in het huishouden’, ‘Mannen en vrouwen moeten evenveel voor de kinderen zorgen’ en ‘Mannen en vrouwen moeten evenveel buitenshuis werken.’ Antwoord op 5-punt likert schaal was mogelijk van ‘helemaal mee eens’ tot ‘helemaal niet mee eens’. Ook kon de mogelijkheid ‘nooit over nagedacht’ worden aangekruist. Een hoge score op deze schaal betekent meer conservatisme in gender-rol opvattingen. Cronbachs alpha betrof $r = .750$.

Data-analyse

Huidig onderzoek heeft gekeken naar etnische verschillen in homoattituden en de medierende werking van gender-rol conservatisme en religieuze identiteit. In de analyses naar religieuze identiteit zijn slechts religieuze participanten geanalyseerd.

Allereerst zijn beschrijvende statistieken gedaan, waar gekeken is naar de onderlinge samenhang tussen variabelen aan de hand van Pearson correlaties. Middels een Een-weg Anova test zijn etnische verschillen in de uitkomstmaten en mediators geanalyseerd.

Voor meer uitgebreide analyses is daarna een multipele regressieanalyse uitgevoerd waar *Attituden ten aanzien van homoseksualiteit, lesbiennes, homo's* als continue variabelen zijn meegenomen. Vanwege bovengenoemde etnische verschillen in schoolniveau en gezinswelvaart is ervoor gekozen om naast sekse en leeftijd, hier ook voor te corrigeren. Effectgroottes van de regressieanalyses zijn aan de hand van de proportie verklaarde variantie bekeken. Hierbij werd $R^2 < .09$ beschouwt als een klein effect, $.09 \leq R^2 < .26$ als een medium effect en $R^2 \geq .26$ als een groot effect (Cohen, 1988).

Mediatie effecten van religieuze identiteit en gender-rol conservatisme, voor etnische verschillen in homoattituden, zijn middels de stappen Baron en Kenny (1986) geanalyseerd.

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

In stap 1 is gekeken of etnische verschillen in homoattituden zichtbaar werden. Wanneer dit het geval was, is in stap 2 gekeken of etnische minderheidsgroepen significant hoger scoorden op gender-rol conservatisme en religieuze identiteit. In de laatste stap is gekeken of mediators gerelateerd waren aan de uitkomstmaten. Wanneer dit het geval was is gekeken naar de beta-waarden. Wanneer deze afnamen van stap 1 naar stap 3 voor etnische verschillen in homoattituden, dan kon men spreken van partiële mediatie. Wanneer de relatie tussen etniciteit en homoattituden geheel niet meer significant was in het laatste model was er sprake van volledige mediatie. Om te toetsen of mediatie effecten significant waren zijn tenslotte Sobel-testen uitgevoerd.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

In tabel 2 is de onderlinge samenhang tussen de variabelen weergegeven. De gemiddelde score op de variabele *homoattituden* ($M=3.25$) geeft weer dat de adolescenten gemiddeld genomen neutraal tot positief ten aanzien van homoseksualiteit stonden. Hoe hoger het schoolniveau en de gezinswelvaart, des te toleranter de jongeren waren ten aanzien van *homoseksualiteit*. Jongeren met een hoge religieuze identiteit waren negatiever over *homoseksualiteit* in het algemeen, *homo's* en *lesbiennes*. Een hoge score op gender-rol conservatisme bleek eveneens gerelateerd aan minder tolerantie ten aanzien van *homoseksualiteit*, *homo's* en *lesbiennes*. Meisjes lieten significant meer tolerante attitudes zien ten aanzien van *homoseksualiteit* en ten opzichte van *homo's* dan jongens. *lesbiennes* werden juist door jongens toleranter beoordeeld dan meisjes. Tot slot waren meisjes minder conservatief in hun gender-rol attitudes en hechtten meer belang aan religieuze identiteit dan jongens.

ook gekeken naar etnische verschillen op alle variabelen door middel van een Eenweg-Anova met post-hoc Bonferroni testen (tabel 3). Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren bleken significant minder tolerant dan Nederlandse, Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren in hun attitudes ten aanzien van *homoseksualiteit*, *homo's* en *lesbiennes*.

Voor religieuze identiteit zijn vergelijkbare resultaten gevonden. Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren hadden een hogere religieuze identiteit dan Surinaams/Antilliaans-Nederlandse en Nederlandse jongeren. Voor gender-rol conservatisme werden geen verschillen gevonden tussen Nederlanders, Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse jongeren. Jongeren van Surinaams/Antilliaans-Nederlandse afkomst bleken juist

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

significant minder conservatief in hun gender-rol opvattingen dan Nederlanders.

Etnische verschillen in attituden ten aanzien van homoseksualiteit, homo's en lesbiennes

De samenhang tussen etniciteit en homoattituden is vervolgens uitgebreider onderzocht met een lineaire regressieanalyse waarbij is gecorrigeerd voor sekse, leeftijd, schoolniveau en gezinswelvaart (zie tabel 4a). In overeenstemming met tabel 3 bleek dat Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren negatiever waren ten aanzien van *homoseksualiteit*, *homo's* en *lesbiennes* in vergelijking met Nederlanders. Jongeren van Surinaamse/Antilliaans-Nederlandse afkomst bleken toleranter dan Nederlanders ten aanzien van *homoseksualiteit* en ten aanzien van *lesbiennes*. De gevonden effecten waren klein voor *lesbiennes* en medium voor *homoattituden en homo's* (Cohen, 1988).

Aan de hand van de Baron en Kenny-methode (1986) is vervolgens nagegaan of gender-rol conservatisme en religieuze identiteit bovengenoemde etnische verschillen in relatie tot homoattituden kunnen verklaren (mediatie). Om aan de voorwaarden voor mediatie te voldoen, stelden deze auteurs dat in de eerste plaats de onafhankelijke variabele significant moet samenhangen met de afhankelijke variabele. Voor Turks- en Marokkaans-Nederlandse jongeren is voldaan aan deze eerste stap voor alle uitkomst variabelen. Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren verschilden alleen significant van Nederlanders in *homoattituden* en attituden ten aanzien van *lesbiennes*, waarbij Nederlanders juist minder tolerant bleken.

Tabel 3

Etnische verschillen in Homoattituden, Attituden ten aanzien van Lesbiennes en Homo's, Gender-rol Conservatisme en Religieuze Identiteit.

	Nederlands	Surinaams/Antilliaans-Nederlands	Marokkaans-Nederlands	Turks-Nederlands	F	df	p
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Homoattituden	3.29 ^a (.96)	3.36 ^a (.95)	2.56 ^b (.97)	2.47 ^b (.91)	41.53	3, 3303	.000
Attituden t.a.v homo's	2.66 ^a (1.30)	2.63 ^a (1.41)	1.94 ^b (1.23)	1.90 ^b (1.56)	20.56	3, 3303	.000
Attituden t.a.v lesbiennes	3.25 ^a (3.25)	3.55 ^a (3.55)	2.81 ^b (2.81)	2.74 ^b (2.74)	11.41	3, 3303	.000
Gender-rol conservatisme	2.18 ^a (.83)	1.84 ^b (.73)	2.00 ^{ab} (.92)	2.14 ^{ab} (.94)	7.29	3, 3303	.000
Religieuze identiteit	3.12 ^a (1.00)	3.83 ^b (1.14)	4.81 ^c (.54)	4.62 ^c (.82)	177.78	3, 3303	.000

Noot: Gemiddelden die niet hetzelfde superscript delen verschillen significant volgens een Een-weg Anova (p < .05)

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

Tabel 2

Beschrijvende Statistieken en Pearson correlaties tussen de Variabelen Sekse, Leeftijd, Schoolniveau, Gezinswelvaart, Homoattituden, Attituden t.a.v. Homo's en Lesbiennes, Gender-rol Conservatisme en Religieuze Identiteit.

Variabelen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	N	M	SD
1. Sekse (<i>jongen = ref</i>)	–									3304		
2. Leeftijd	.011	–								3304	14.52	1.25
3. Schoolniveau	-.007	-.170**	–							3304	4.16	2.08
4. Gezinswelvaart	-.086**	-.026	.247**	–						3304	72.07	15.10
5. Homoattituden	.278**	-.013	.171**	.049**	–					3304	3.25	.98
6. Attituden t.a.v homo's	.399**	-.097**	.143**	.011	.869**	–				3304	2.61	1.31
7. Attituden t.a.v lesbiennes	-.066**	.127**	.052**	.046*	.754**	.515**	–			3304	3.23	1.28
8. Gender-rol conservatisme	-.238**	.018	.005	.068**	-.232**	-.215**	-.065**	–		3304	2.20	.85
9. Religieuze identiteit	.081**	-.123**	-.138**	-.249**	-.187**	-.066**	-.196**	.005	–	2406	3.72	1.08

Noot. * $p < .05$, ** $p < .01$

Etnische verschillen in gender-rol conservatisme en religieuze identiteit

Een tweede voorwaarde om te kunnen spreken van mediatie is een significante relatie tussen, in dit geval, etniciteit en mediators. Wederom is een lineaire regressie analyse uitgevoerd waarbij gecorrigeerd is voor sekse, schoolniveau, leeftijd en gezinswelvaart. In overeenstemming met de resultaten uit tabel 3 bleek, tegen de verwachting in, dat Turks-Nederlandse jongeren niet conservatiever waren in hun gender-rol attitudes dan Nederlanders ($\beta = -.007$, $t(3300) = -.418$ $p = .676$). Marokkaans-Nederlandse jongeren waren significant minder conservatief in hun gender-rol conservatisme dan Nederlanders na correctie voor de hierboven genoemde achtergrondvariabelen ($\beta = -.040$, $t(3300) = -2.33$ $p = .020$). Ook Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren bleken significant minder conservatief in hun gender-rol attitudes dan Nederlanders ($\beta = -.074$, $t(3300) = -4.34$ $p = .000$). Gevonden effecten waren klein ($R^2 = .064$).

Onder religieuze jongeren werden tevens etnische verschillen gevonden. Zowel Surinaams/Antilliaans- ($\beta = .106$, $t(2402) = 5.74$ $p = .000$), Marokkaans-Nederlandse ($\beta = .310$, $t(2402) = 16.54$ $p = .000$) als Turks-Nederlandse jongeren ($\beta = .236$, $t(2402) = 12.89$ $p = .000$) hadden een significant hogere religieuze identiteit dan Nederlanders. Effecten waren medium ($R^2 = .213$).

Gender-rol conservatisme als mediator voor verschillen in attitudes ten aanzien van homoseksualiteit en lesbiennes tussen Nederlandse en Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren

Allereerst bleek gender-rol conservatisme gerelateerd te zijn aan het hebben van meer negatieve homoattitudes (Zie tabel 2). Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren bleken toleranter in hun attitudes ten aanzien van *homoseksualiteit* en *lesbiennes* en tevens minder conservatief waren in hun gender-rollen dan Nederlandse jongeren (zie tabel 3). Daarom is onderzocht of gender-rol conservatisme een medierende rol heeft. In tabel 4a is te zien dat de bèta-coëfficiënt van *homoattitudes* afnam van $\beta = .033$ in model 1 naar $\beta = .020$ in model 2. Tevens wees een Sobel-test een significant mediatie effect uit ($S = 4.04$, $SE = .017$, $p = .00$). De relatie tussen de Surinaams/Antilliaans-Nederlandse groep en *homoattitudes* was niet meer significant in model 2, wat inhoudt dat gender-rol conservatisme de verschillen tussen de Surinaams/Antilliaans-Nederlandse groep en Nederlanders in *homoattitudes* compleet medieerde.

Vergelijkbaar resultaat is gevonden voor de relatie tussen Surinaams/Antilliaans-Nederlandse groep en attitudes ten aanzien van *lesbiennes*. Gender-rol conservatisme bleek

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

Tabel 4a

Regressieanalyses voor Etniciteit, Controlevariabelen en Gender-rol Conservatisme met Homoattituden en Attituden t.a.v. Homo's en Lesbiennes.

		Homoattituden	Attituden t.a.v. homo's	Attituden t.a.v. lesbiennes	
		β	β	β	
Model 1	Sekse (<i>ref = jongen</i>)	.280	.402**	-.066**	
	Leeftijd	.009	-.082**	.140**	
	Schoolniveau	.150	.113**	.067**	
	<i>FAS (ref = laag)</i>				
	FAS midden	-.006	-.033	-.015	
	FAS Hoog	.012	-.016	.003	
	<i>Etniciteit (ref= Nederlands)</i>				
	Surinaams/Antilliaans-Nederlands	.033*	.009	.055**	
	Marokkaans-Nederlands	-.117**	-.088**	-.053**	
	Turks-Nederlands	-.117**	-.081**	-.055**	
R^2		.136	.201	.036	
Model 2	Sekse (<i>ref = jongen</i>)	.237**	.371**	-.087**	
	Leeftijd	.012	-.080**	.142**	
	Schoolniveau	.148**	.112**	.066**	
	<i>FAS (ref = laag)</i>				
	FAS midden	-.010	-.036	-.016	
	FAS hoog	.012	-.016	.003	
	<i>Etniciteit (ref= Nederlands)</i>				
	Surinaams/Antilliaans-Nederlands	.020	-.001	.049**	
	Marokkaans-Nederlands	-.124**	-.093**	-.056**	
	Turks-Nederlands	-.119**	-.082**	-.055**	
Gender-rol conservatisme	-.181**	-.131**	-.088**		
R^2		.167	.217	.043	

*Noot: *p < .05, **p < .01, Aan model 2 is de mediator Gender-rol Conservatisme toegevoegd*

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

Tabel 4b

Regressieanalyse voor Etniciteit en Controlevariabelen en Religieuze Identiteit met Homoattituden en Attituden t.a.v. Homo's en Lesbiennes.

	Homoattituden	Attituden t.a.v. homo's	Attituden t.a.v. lesbiennes
	β	β	β
Model 1			
Sekse (<i>ref = jongen</i>)	.277**	.408**	-.088**
Leeftijd	.010	-.093**	.149**
Schoolniveau	.141**	.098**	.070**
<i>FAS (ref = laag)</i>			
FAS midden	-.027	-.044	-.023
FAS hoog	-.001	-.024	.005
<i>Etniciteit (ref= Nederlands)</i>			
Surinaams/Antilliaans-Nederlands	.038*	.006	.070**
Marokkaans-Nederlands	-.126**	-.099**	-.050*
Turks-Nederlands	-.123**	-.086**	-.045*
R^2	.136	.202	.043
Model 2			
Sekse (<i>ref = jongen</i>)	.288**	.412**	-.075**
Leeftijd	-.010	-.100**	.126**
Schoolniveau	.131**	.094**	.059**
<i>FAS (ref = laag)</i>			
FAS midden	-.022	-.043	-.017
FAS hoog	-.010	-.027	-.005
<i>Etniciteit (ref= Nederlands)</i>			
Surinaams/Antilliaans-Nederlands	.054**	.012	.089**
Marokkaans-Nederlands	-.079**	-.083**	.004
Turks-Nederlands	-.087**	-.073**	-.005
Religieuze identiteit	-.151**	-.054**	-.173**
R^2	.154	.204	.066

*Noot: *p < .05, **p < .01, Aan model 2 is de mediator Religieuze identiteit toegevoegd. In de analyse zijn slechts religieuze jongeren opgenomen.*

een mediator ($\beta = .055$ in model 1 naar $\beta = .049$ in model 2). Het mediatie effect bleek eveneens significant ($S = 3.28, SE = .014, p = .001$). De relatie tussen de Surinaams/Antilliaans-Nederlandse groep en attitudes ten aanzien van *lesbiennes* bleef significant waardoor men kan spreken van een partiële mediatie van gender-rol conservatisme.

Religieuze identiteit als verklaring voor etnische verschillen in attitudes ten aanzien van homoseksualiteit, homo's en lesbiennes

Voor de religieuze jongeren gold dat een hoge religieuze identiteit gerelateerd bleek aan negatieve homoattituden (zie tabel 2). Religieuze identiteit bleek dan ook de verschillen tussen Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren met Nederlandse jongeren in *homoattituden* te kunnen verklaren. De bèta-coëfficiënt voor de verschillen in *homoattituden* tussen jongeren met een Marokkaans-Nederlandse en Nederlandse achtergrond nam af van $\beta = -.126$ in model 1 naar $\beta = -.079$ in model 2 (zie tabel 4b). Een Sobel-test wees uit dat het mediatie effect significant was ($S = -8.25, SE = .018, p = .00$). Hetzelfde gold voor de verschillen in *homoattituden* tussen jongeren met een Turks-Nederlandse en Nederlandse achtergrond, waar een afname in de bèta-coëfficiënt zichtbaar was van $\beta = -.123$ naar $\beta = -.087$ ($S = 7.68, SE = .031, p = .00$). In beide gevallen bleef de relatie tussen etniciteit en homoattituden significant, wat inhoudt dat religieuze identiteit de verschillen in homoattituden tussen zowel Marokkaans-Nederlandse als Turks-Nederlandse jongeren in vergelijking met Nederlanders partieel medieerde. Anders gezegd; het feit dat Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren negatiever waren ten aanzien van homoseksualiteit werd deels verklaard door een verhoogde religieuze identiteit in vergelijking met Nederlanders.

Soortgelijke resultaten werden gevonden voor de relatie tussen etniciteit en attitudes ten aanzien van *homo's*. Voor Marokkaans-Nederlandse jongeren nam de bèta-coëfficiënt af van $\beta = -.099$ naar $\beta = -.083$ wanneer religieuze identiteit werd meegenomen in de analyse. Voor Turks-Nederlandse jongeren gold een afname van $\beta = -.086$ naar $\beta = -.073$. Dit partiële mediatie effect bleek voor zowel Marokkaans-Nederlandse ($S = -4.91, SE = .036, p = .00$) als Turks-Nederlandse jongeren ($S = -4.78, SE = .034, p = .00$) significant.

Tot slot bleek religieuze identiteit een mediator in de relatie met attitudes ten aanzien van *lesbiennes* voor Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren. Na het toevoegen van religieuze identiteit als mediator in model 2 bleken verschillen tussen Marokkaans-Nederlandse en Nederlandse jongeren niet meer significant. Religieuze identiteit medieerde de verschillen tussen Marokkaans-Nederlandse en Nederlandse jongeren in hun

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

attituden ten aanzien van *lesbiennes* compleet. Een Sobel-test bevestigde een significant mediatie-effect ($S = -7.14$, $SE = .042$, $p = .00$). Soortgelijke resultaten werden zichtbaar voor Turks-Nederlandse jongeren. Dit is eveneens bevestigd met een Sobel-test ($S = -6.766$, $SE = .004$, $p = .00$).

Voor Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren bleek religieuze identiteit geen mediator voor verschillen in homoattituden met Nederlandse jongeren. Aan voorwaarden van mediatie was niet voldaan omdat Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren positiever waren in hun attituden ten aanzien van *homoseksualiteit* en *lesbiennes* dan Nederlanders terwijl zij wel hoger scoorden op religieuze identiteit dan Nederlandse jongeren.

Discussie

In de publieke opinie van Nederland heerst het beeld dat allochtone jongeren minder tolerant zijn over homoseksualiteit dan Nederlanders. Toch is nauwelijks empirisch onderzoek dat deze veronderstelling bevestigt dan wel weerlegt. Het doel van dit onderzoek is daarom inzicht te krijgen in etnische verschillen in attitudes ten aanzien van homoseksualiteit en welke rol religieuze identiteit en gender-rol conservatisme spelen in het verklaren van deze mogelijke attitudeverschillen.

Naar aanleiding van onderzoek van Bos en collega's (2012) werd verwacht dat niet-westerse Nederlandse jongeren negatiever zouden zijn over homoseksualiteit dan westerse Nederlanders. Resultaten bevestigden dat Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren minder tolerant waren in hun attituden ten aanzien van *homoseksualiteit*, *homo's* en *lesbiennes*. Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren bleken in tegenstelling tot de verwachting (Bos et al., 2012) juist positiever ten aanzien van *homoseksualiteit* en *lesbiennes* dan de Nederlandse groep. Een verklaring voor deze resultaten zou gevonden kunnen worden in de meer liberale attituden die deze groep hanteert over seks en relaties in vergelijking met Nederlanders (Bertens, et al., 2008). Geschat wordt dat 60% van de Surinaamse mannen wel eens seksueel contact met een andere man heeft gehad (De ware tijd, september 2006, in Keuzenkamp 2010), terwijl voor Nederlandse mannen dit percentage op 12,7 ligt. (Kuyper & Vanwesenbeeck, 2009). Er kan beargumenteerd worden dat Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren een grotere kans lijken te hebben om iemand in hun omgeving te kennen die homoseksueel contact heeft gehad. Door deze vrijere seksuele moraal en het gegeven dat jonge mensen die homoseksuelen kennen, positiever staan ten aanzien van homoseksualiteit en biseksualiteit (Keuzenkamp, 2010), is het aannemelijk dat de Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jeugd toleranter is over homoseksuele relaties dan de

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

Nederlandse jeugd.

In het huidige onderzoek zijn verklaringen voor de etnische verschillen in homoattituden gevonden in verschillen in religieuze identiteit en gender-rol conservatisme tussen etnische groepen. Religieuze identiteit bleek gerelateerd aan negatieve homoattituden en verklaarde verschillen in homoattituden tussen religieuze Marokkaans- en Turks-Nederlandse jongeren en Nederlandse jongeren. Anders gezegd bleken Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren negatiever over *homoseksualiteit*, *homo's* en *lesbiennes* omdat ze meer waarde hechtten aan religie in vergelijking met Nederlandse jongeren. Religieuze identiteit was ook hoger onder Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren en kon daarom geen verklaring bieden voor de meer tolerante attituden ten aanzien van *homoseksualiteit* en *lesbiennes* bij Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren in vergelijking met Nederlandse jongeren. Deze tolerantere houding naar *homoseksualiteit* en *lesbiennes* kan mogelijk worden verklaard door verschillen in religieuze denominatie. Hooghe en collega's (2010) vonden dat Katholieken het meest tolerant waren in hun attituden, gevolgd door protestanten en tot slot Moslims. In dit onderzoek bleken Surinaamse /Antilliaanse jongeren bleken voornamelijk Katholiek of Hindu, het merendeel van de Nederlandse jongeren Protestants en Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse waren met name Moslim.

Gender-rol conservatisme bleek, tegen de verwachting in, geen verklaring te bieden voor verschillen in homoattituden tussen enerzijds Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren en anderzijds Nederlandse jongeren. Hoewel een hoge mate van gender-rol conservatisme bij jongeren gerelateerd was aan meer homonegativiteit, waren Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren niet conservatiever in deze gender-rol opvattingen dan Nederlandse jongeren. Een mogelijke verklaring hiervoor ligt in de verder gevorderde acculturatie van tweede generatie migranten. In onderzoek bleek dat eerste generatie migranten conservatiever waren dan Nederlanders, terwijl tweede generatie migranten niet meer verschilden van Nederlanders (Van de Vijver, 2007). Aangezien de Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren in dit onderzoek nagenoeg allemaal behoorden tot tweede generatie migranten, is daarom niet opmerkelijk dat geen etnische verschillen in gender-rollen zijn gevonden. Het beeld dat in de publieke opinie heerst over Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren die in vergelijking met Nederlanders veel traditioneler zouden denken over man/vrouw rollen, lijkt dus genuanceerd te moeten worden wanneer afgegaan wordt op de resultaten van dit onderzoek.

Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren bleken in vergelijking met Nederlandse

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

jongeren juist minder conservatief in hun gender-rol opvattingen dan Nederlandse jongeren wat een verklaring bleek te bieden voor het feit dat ze positiever waren in hun *homoattituden* en attituden ten aanzien van *lesbiennes* dan Nederlanders. Deze resultaten, in tegenstelling tot de verwachting, waren wel in overeenstemming met recentelijk onderzoek, waar Surinamers en Antillianen ook minder traditionele gender-rol opvattingen hanteerden dan Nederlanders (Arends-Toth et al., 2009). Zij verklaarden deze bevinding vanuit de matrifocale cultuur die in Caribische huishoudens heerst. Vrouwen spelen een centrale rol in familierelaties en het maken van belangrijke beslissingen omdat de vaders vaak niet of nauwelijks betrokken zijn binnen het gezin (Shaw, 2003, in De Valk, & Liefbroer, 2007). Deze onafhankelijkheid van mannen, in het staande houden van een gezin haaks staat op traditioneel gedachtegoed over man/vrouw rollen en lijkt daarmee een moeilijke verklaring te bieden voor de minder traditionele gender-rol opvattingen in deze etnische groep.

Hoewel het niet de focus van het onderzoek betrof, zijn sekse verschillen in homoattituden waargenomen. In lijn met de eerdere literatuur is gevonden dat *homo's* positiever werden beoordeeld door meisjes en *Lesbiennes* juist positiever werden beoordeeld door jongens in vergelijking met meisjes (Keuzenkamp et al., 2007; Kuyper & Bakker, 2006). Een verklaring hiervoor ligt mogelijk in de manier waarop attituden ten aanzien van *lesbiennes* zijn gemeten. Jongeren is slechts gevraagd of ze twee zoenende meisjes vies vonden. Adolescente jongens lijken twee zoenende meisjes vaak als erotische fantasie te zien (Louderback & Whitley, 1997) wat hun attituden ten aanzien van *lesbiennes* positief kan hebben beïnvloed.

Limitaties

Er zijn enkele beperkingen aan dit onderzoek die vragen om discussie. Attituden ten aanzien van homo's en lesbiennes zijn met een enkel item gemeten, '*vind je het vies als twee meisjes zoenen?*' Hoewel in onderzoek van De Graaf et al. (2005) en Bos et al. (2012) op dezelfde wijze *homoattituden* zijn uitgevraagd, is het denkbaar dat jongeren twee zoenende meisjes niet vies vinden maar wel negatieve attituden kunnen hanteren over een homoseksuele leefstijl. In vervolg onderzoek zouden attituden ten aanzien van *homo's en lesbiennes* op verschillende dimensies als stereotypen, angsten en rechten voor homoseksuelen gemeten moeten worden om attituden over homoseksualiteit en homoseksuele individuen beter te doen omvatten.

Een tweede limitatie is de relatief kleine N van de etnische minderheidsgroepen in vergelijking tot de Nederlandse groep waardoor de kans op type 2 fouten toeneemt en vraagt

om een voorzichtige interpretatie van de gevonden resultaten. De samenstelling van de steekproef is echter wel representatief voor de etnische samenstelling van de Nederlandse samenleving.

Verder kent de schaal gezinswelvaart, uitgevraagd middels de FAS, een lage betrouwbaarheid. Een schaal bestaande uit slechts vier items met een lage betrouwbaarheid is echter niet ongewoon. De schaal is vaak gebruikt in voormalige HBSC onderzoeken en is een betrouwbare methode bevonden om sociaal economische status te meten (Boyce, et al., (2006). Met name bij jongeren blijkt FAS een gemakkelijke manier om gezinswelvaart in plaats van naar het educatie niveau en werkstatus van de ouders uit te vragen en te scoren.

Tot slot zijn slechts gender-rol conservatisme en religieuze identiteit als mediators meegenomen in het huidige onderzoek. Omdat deze mediators slechts partiele verklaringen boden voor de gevonden etnische verschillen is nog onduidelijk welke overige factoren hier verklaring voor kunnen bieden.

Ondanks enkele beperkingen kent dit onderzoek meerdere sterke punten. De steekproef betreft een representatieve groep van scholieren in Nederland, verschillende mediators zijn geanalyseerd en het is tevens één van de weinige studies in Nederland die etnische verschillen in homoattituden heeft gemeten. De huidige studie draagt bij aan een beter begrip over verschillen tussen etnische groepen betreffende attituden ten aanzien van *homoseksualiteit*, *homo's* en *lesbiennes* en welke verklarende factoren hierop van invloed zijn.

Vervolgonderzoek

In de huidige studie wordt duidelijk dat een hoge religieuze identiteit de belangrijkste verklaring biedt voor negatieve homoattituden bij Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren in vergelijking met Nederlandse jongeren. Om acceptatie van homoseksualiteit onder religieuze, met name moslim, jongeren te kunnen bevorderen is echter vervolgonderzoek nodig om inzicht te krijgen in welke specifieke aspecten van religie gerelateerd zijn aan negatieve homoattituden. Mogelijk zijn de kwantiteit van religieuze activiteit, mate van letterlijke interpretatie van geschriften en mate van betrokkenheid in de religieuze gemeenschap, van invloed (Petersen & Donnerwerth, 1998; Hooghe et al., 2010).

Wanneer duidelijk is welke religieuze factoren het meest gerelateerd zijn aan negatieve homoattituden kunnen programma's gericht op het verbeteren van homoattituden onder jongeren beter worden ingezet.

Tot slot moet toekomstig onderzoek zich richten op meerdere verklaringen voor

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

etnische verschillen in homoattituden. Keuzenkamp (2010) vond dat jongeren die homoseksuelen kenden, positiever waren over homoseksualiteit en biseksualiteit dan jongeren die geen homoseksuelen in hun kenniskring hadden. Omdat het in de Marokkaanse en Turkse gemeenschap minder wordt geaccepteerd om homoseksueel te zijn, is het mogelijk dat zij minder mensen in hun directe omgeving kennen van homoseksuele aard en dit hun negatieve attituden (deels) kan verklaren. Ook resultaten uit onderzoek van Arends-Tóth en collega's (2009) bieden mogelijkheden tot vervolgonderzoek. Zij vonden dat Marokkaans- en Turks-Nederlandse individuen, hoewel gelijk in gender-rol opvattingen, wel conservatiever waren over echtelijke waarden en familiewaarden (belang van trouwen en het krijgen van kinderen) dan Nederlanders. Het lijkt aannemelijk dat deze traditionele familiewaarden negatief samenhangen met de acceptatie van homoseksualiteit. Vervolg onderzoek zou uitsluitsel kunnen geven of dat mogelijk verklaring kan bieden voor etnische verschillen in homoattituden in tegenstelling tot gender-rol conservatisme.

Conclusie

Samenvattend is gevonden dat Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren het meest negatief waren over homoseksualiteit gevolgd door Nederlandse jongeren en de Surinaams/Antilliaans-Nederlandse groep. Een hogere religieuze identiteit bood verklaring voor de meer negatieve homoattituden onder Marokkaans-Nederlandse en Turkse-Nederlandse jongeren in vergelijking met jongeren van Nederlandse afkomst. In gender-rol conservatisme verschilden deze etnische groepen echter niet van elkaar en dit fenomeen kon daarmee geen verklaring bieden voor negatieve homoattituden bij deze minderheidsgroepen.

Voor Surinaams/Antilliaans-Nederlandse jongeren werd verschillend resultaat gevonden. Zij waren juist toleranter in hun *homoattituden* en attituden ten aanzien van *lesbiennes*. Hun meer moderne opvattingen over gender-rollen verklaarden hun tolerante homoattituden in vergelijking met Nederlandse jongeren. Deze grote verschillen in attituden tussen immigrant groepen impliceren de wenselijkheid om etnische roepen afzonderlijk en niet onder de zelfde noemer, allochtonen, mee te nemen in de analyses zoals Bos en collega's (2012) deden.

Hoewel Nederland steeds toleranter wordt is onder jongeren volledige homoacceptatie, met name onder Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse jongeren, nog niet bereikt. Dit onderzoek laat zien dat in het overbruggen van verschillen tussen deze jongeren uit minderheidsgroepen en Nederlanders, niet moeten worden ingespeeld op het verminderen van

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

traditionele gender-rol opvattingen maar de focus dient te worden gelegd op de hoge religieuze identiteit die gerelateerd blijkt negatieve homoattituden.

Referenties

- Adamczyk, A. & Pitt, C. (2009). Shaping Attitudes about Homosexuality. The role of religion and cultural context. *Social Science Research*, 38, 338–351.
- Alfieri, T., Ruble, D. N., & Higgins, E. T. (1996). Gender stereotypes during adolescence: Developmental changes and the transition to junior high school. *Developmental Psychology*, 32(6), 1129-1137.
- Arends-Tóth, J., & Van de Vijver, F. J. (2009). Cultural differences in family, marital, and gender-role values among immigrants and majority members in the Netherlands. *International Journal of Psychology*, 44(3), 161-169.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
- Bertens, M. G. B. C., Krumreich, A., Van den Borne, B., & Schaalma, H. P. (2008). Being and feeling like a woman: respectability, responsibility, desirability and safe sex among women of Afro-Surinamese and Dutch Antillean descent in the Netherlands . *Culture, Health & Sexuality*, 10(6), 547–561.
- Bos, H. M. W., Picavet, C., & Sandfort, T. G. M. (2012). Ethnicity, gender role beliefs, and attitudes toward gay men and lesbian women among children. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 43(7), 1082–1094. doi:10.1177/0022022111420146
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.) Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Currie, C., Molcho, M., Boyce, W., Holstein, B., Torsheim, T., & Richter, M. (2008). Researching health inequalities in adolescents: the development of the Health

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

- Behaviour in School-Aged Children (HBSC) family affluence scale. *Social Science & Medicine*, 66(6), 1429-1436.
- Boyce, W., Torsheim, T., Currie, C., & Zambon, A. (2006). The family affluence scale as a measure of national wealth: validation of an adolescent self-report measure. *Social Indicators Research*, 78(3), 473-487.
- De Graaf, H., Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25e Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- De Valk, H. A., & Liefbroer, A. C. (2007). Timing Preferences for Women's Family-Life Transitions: Intergenerational Transmission Among Migrants and Dutch. *Journal of Marriage and Family*, 69(1), 190-206.
- Gilman, S. E., Cochran, S. D., Mays, V. M., Hughes, M., Ostrow, D., & Kessler, R. C. (2001). Risk of psychiatric disorders among individuals reporting same-sex sexual partners in the national comorbidity survey. *American Journal of Public Health*, 91, 933-939.
- Herek, G. M. (2002). Heterosexuals' attitudes toward bisexual men and women in the United States. *Journal of Sex Research*, 39(4), 264-274.
- Herek, G. M. (1989). Hate crimes against lesbians and gay men: Issues for research and policy. *American Psychologist*, 44(6), 948-955. doi:10.1037/0003-066X.44.6.948
- Hooghe, M., & Meeusen, C. (2012). Homophobia and the transition to adulthood: A three year panel study among Belgian late adolescents and young adults, 2008-2011. *Journal of Youth and Adolescence*, 41(9), 1197-1207.

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

- Hooghe, M., Claes, E., Harrell, A., Quintelier, E., & Dejaeghere, Y. (2010). Anti-Gay Sentiment Among Adolescents in Belgium and Canada: A Comparative Investigation into the Role of Gender and Religion. *Journal of Homosexuality*, 57(3), 384-400. doi:10.1080/00918360903543071
- Hooghe, M., Quintelier, E., Claes, E., Dejaeghere, Y., & Harrell, A. (2007). *De houding van jongeren ten aanzien van holebi-rechten. Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse*. Leuven, Belgium: Katholieke Universiteit Leuven, Centre for Citizenship and Democracy.
- Inglehart, R., & Norris, P. (2003). *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change around the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jamal, A. (2001). The Story of Lot and the Qurvln's Perception of the Morality of Same-Sex Sexuality, *Journal of Homosexuality*, 41(1), 1-88. doi:10.1300/J082v41n01_01
- Kerns, J. G., & Fine, M. A. (1994). The relation between gender and negative attitudes toward gay men and lesbians: Do gender role attitudes mediate this relation? *Sex roles*, 31(5/6), 297-307.
- Keuzenkamp, S. (2010). *Steeds gewoner, nooit gewoon*. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S., & Bos, D. (2007). *Out in the Netherlands*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kite, M. E., & Whitley, B. E., Jr. (1998). Do heterosexual women and men differ in their attitudes toward homosexuality? A conceptual and methodological analysis. In G.M. Herek (Ed.), *Stigma and sexual orientation: Understanding prejudice against lesbians, gay men, and bisexuals* (pp. 39–61). Thousand Oaks, CA: Sage.

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

- Kuyper, L. S., & Bakker, F. C. (2006). *De houding ten opzichte van homoseksualiteit: een beschrijvende literatuurstudie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kuyper, L.S., & Fokkema, T. (2011) Minority stress and mental health among Dutch LGBs: Examination of differences between sex and sexual orientation. *Journal of Counseling Psychology*, 58, 222–233.
- Kuyper, L.S., Iedema, J., & Keuzenkamp, S. (2013). *Towards Tolerance. Exploring Changes and Explaining Differences in Attitudes towards Homosexuality in Europe*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kuyper, M. A., & Vanwesenbeeck, I., (2009). High levels of same-sex experiences in the Netherlands: Prevalences of same-sex experiences in historical and international perspective. *Journal of Homosexuality*, 56(8), 993-1010.
- Laner, M. R., & Laner, R. H. (1980). Sexual preference or personal style? Why lesbians are disliked. *Journal of Homosexuality*, 5(4), 339-356.
- Lewis, G. (2003). Black-white differences in attitudes toward homosexuality and gay rights. *Public Opinion Quarterly*, 67, 59–78.
- Lobel, T. E. (1994). Sex typing and the social perception of gender stereotypic and nonstereotypic behavior: The uniqueness of feminine males. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(2), 379.
- Louderback, L. A., & Whitley, B. E., Jr. (1997). Perceived erotic value of homosexuality and sex-role attitudes as mediators of heterosexual college student's attitudes toward lesbians and gay men. *The Journal of Sex Research*, 34, 175–182.
- McVeigh, R., & Diaz, M. D. (2009). Voting to ban same-sex marriage: Interests, values, and communities. *American Sociological Review*, 74(6), 891-915.

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

- Mepschen, P., Duyvendak, J. W., & Tonkens E. H. (2010) Sexual Politics, Orientalism and Multicultural Citizenship in the Netherlands. *Sociology* 44(5), 962-979.
- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, 129, 674 – 697. doi:10.1037/0033-2909.129.5.674
- Nierman, A. J., Thompson, S. C., Bryan, A., & Mahaffey, A. (2007). Gender role beliefs and attitudes towards lesbian and gay men in Chile and the US. *Sex Roles*, 57, 61-67.
- Olson, R. R., Cadge, W., & Harrison, J.T., (2006). Religion and public opinion about same-sex marriage. *Social Science Quarterly*, 87, 340–360.
- Petersen, L.R., & Donnerwerth, G.V. (1998). Religion and Declining Support for Traditional Beliefs and Gender Roles and Homosexual Rights. *Sociology of Religion* 59, 353–71.
- Rivers, I. (2001). The bullying of sexual minorities at school: Its nature and long-term Correlates. *Educational and Child Psychology*, 18(1), 32-46.
- Röder, A. (2011). *Gender role attitudes of migrants - The impact of religion and origin country context*. Paper presented at the Norface Conference Migration : Economic Change, Social Challenge, London 6-9 April 2011.
- Rowatt, W., Tsang, J.A., Kelly, J., LaMartina, B., McCullers, M., & McKinley, A. (2006). Associations between religious personality dimensions and implicit homosexual prejudice. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 3, 397–406.
- Schulte, L. J., & Battle, J. (2004) The relative importance of ethnicity and religion in predicting attitudes towards gays and lesbians, *Journal of Homosexuality*, 47(2), 127-142. doi: 10.1300/J082v47n02_08

ETNISCHE VERSCHILLEN IN HOMOATTITUDEN

- Smerecnik, C., Schaalma, H., Gerjo, K., Meijer, S., & Poelman, J. (2010). An exploratory study of Muslim adolescents' views on sexuality: Implications for sex education and prevention. *BMC Public Health, 10*, 533-633
- Štulhofer, A., & Rimac, I. (2009). Determinants of homonegativity in Europe, *Journal of Sex Research, 46*(1), 24-32. doi: 10.1080/00224490802398373
- Van den Akker, H., Van der Ploeg, R., & Scheepers, P. (2012). Disapproval of homosexuality: Comparative research on individual and national determinants of disapproval of homosexuality in 20 European countries. *International Journal of Public Opinion Research, 25*(1), 64-86.
- Van de Vijver, F. J. (2007). Cultural and gender differences in gender-role beliefs, sharing household task and child-care responsibilities, and well-being among immigrants and majority members in the Netherlands. *Sex Roles, 57*, 813–824.
- Van Dorsselaer, S., De Looze, M., Vermeulen-Smit, E., De Roos, S., Verdurmen, J., Ter Bogt, T., & Vollebergh, W. (2010). *Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland*. Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Van San, M., & De Boom, J. (2006) *Geweld tegen homoseksuelen*. Rotterdam: RISBO Contactresearch.
- Whitley, B.E. (2001). Gender-role variables and attitudes toward homosexuality, *Sex Roles, 45*, 691–721.
- Yip, A. K. T. (2005). Queering religious texts: An exploration of british non-heterosexual christians' and muslims' strategy of constructing sexuality-affirming hermeneutics. *Sociology, 39*, 47–65.